

رابطه کیفیت حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری

محمد مرفوع^{۱*}، محمدرضا امیری^۲

چکیده

هدف این پژوهش بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری است. انتظار می‌رود که با افزایش کیفیت حسابرسی، کیفیت اطلاعات ارائه شده توسط شرکت‌ها نیز بالاتر رفته و مدیریت سود کاهش یابد. در این تحقیق برای کیفیت حسابرسی از دو معیار اندازه حسابرسی و تخصص حسابرسی در صنعت و برای اقلام تعهدی اختیاری از مدل جونز تعدیل شده استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰ است. با توجه به محدودیت‌های تعیین شده، نمونه تحقیق شامل ۱۰۲ شرکت می‌باشد. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد شرکت‌هایی که توسط مؤسسات بزرگ حسابرسی شده‌اند و تخصص حسابرسی در آن صنعت بیش‌تر است، از اقلام تعهدی اختیاری کم‌تری برخوردار هستند.

واژه‌های کلیدی: اندازه حسابرسی، تخصص حسابرسی، اقلام تعهدی اختیاری، مدیریت سود.

۱- استادیار گروه حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی تهران
۲- دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه تهران

مقدمه

هدف ارائه صورت‌های مالی، ارائه اطلاعاتی تلخیص و طبقه‌بندی شده درباره وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی واحد تجاری است که برای طیفی گسترده از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ تصمیم‌های اقتصادی مفید واقع گردد.

نقش حسابرسی در اعتبار بخشی به اطلاعات شرکت‌ها در پی سقوط انرون^۱ از اهمیت قابل توجهی برخوردار شده است. تفاوت‌های ناشی از کیفیت حسابرسی به صورت تفاوت در اعتبار بخشی انجام شده توسط حسابرسان و کیفیت سود صاحبکاران، خود را نشان می‌دهد. وقوع رویدادهایی مثل مدیریت سود، ذی‌نفعان را بر آن می‌دارد تا به دنبال صحت رقم سود گزارش شده باشند. از این رو برای اعتبار بخشی این رقم، نیاز است تا شخصی مستقل از واحد تجاری، اعتبار گزارش‌های مالی و به تبع آن سود واحد تجاری را مورد تأیید قرار دهد. حسابرسان می‌توانند این نقش را در قالب نظارت بر رابطه میان مالک-مدیر اجرا کنند. کیفیت حسابرسی بالا می‌تواند ریسک اطلاعاتی سرمایه‌گذاران کاهش دهد و از سوی دیگر موجب کاهش هزینه حقوق صاحبان سهام و مدیریت سود نامطلوب شرکت‌ها شود.

بیان مسئله

یکی از اهداف گزارشگری مالی، ارائه اطلاعات سودمند به سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و طیفی گسترده از دیگر استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی به منظور تصمیم‌گیری‌های مختلف است. گزارشگری مالی همچنین نتایج ایفای وظیفه مباشرت مدیریت یا پاسخگویی آن‌ها را در قبال منابعی که در اختیارشان قرار گرفته است، نشان می‌دهد.

با توجه به اینکه بین مدیریت و سهامداران تضاد منافع وجود دارد و مدیران در پی حداکثر کردن پاداش و مزایای خود هستند، انگیزه کافی برای دستکاری و تحریف ارقام حسابداری در مدیران وجود دارد. در نتیجه، مدیریت در پی حداکثر کردن منافع خود به هزینه سهامداران و شرکت است. حسابرسان به عنوان یک واسطه می‌توانند تضاد منافع بین سهامداران و مدیریت را کاهش داده و باعث کاهش هزینه‌های نمایندگی شوند.

مدیریت سود اغلب به منظور افزایش پاداش مدیران، اجتناب از نقض قراردادهای استقراض، تأثیر بر انتظارات سرمایه‌گذاران و تأمین سرمایه خارجی انجام می‌گیرد، و می‌تواند منجر به تضاد منافع بین مدیران و سایر گروه‌های ذینفع و افزایش هزینه‌های نمایندگی شود، در نتیجه

1. Enron

تصمیمات غیربهبینه و کمتر بهینه‌ای اتخاذ می‌شود و به موفقیت‌های بلندمدت مالی شرکت آسیب می‌رساند (جنسن، ۱۹۸۶؛ فیلدز و همکاران، ۲۰۰۱). برای مثال مدیران می‌توانند اطلاعات مالی شرکت را با تغییر دادن روش‌های حسابداری، تغییر برآوردها و مفروضات کلیدی حسابداری، ثبت نکردن درآمدها و غیره ... دست‌کاری کنند (بیسلی و همکاران، ۱۹۹۹).

به نظر می‌رسد که هر چه کیفیت حسابرسی و حسابرس بالاتر باشد، کیفیت اطلاعات ارائه شده توسط شرکت‌ها نیز بالاتر خواهد بود. بنابراین انتظار می‌رود که شرکت‌های حسابرسی شده توسط مؤسسات بزرگ و متخصص در صنعت تمایل به ارائه سودهای مربوطتر و با کیفیت بالاتر در صورت‌های مالی خود داشته باشند و به طور بالقوه در چنین شرکت‌هایی مدیریت سود کم‌تری رخ می‌دهد، و در عین حال این شرکت‌ها در پی کسب گزارش‌های حسابرسی مطلوب‌تری هستند (فرانسیس و کریشنان، ۱۹۹۹؛ کریشنان، ۲۰۰۳؛ کریشنان، ۲۰۰۳). دی فاند و جیامالو (۱۹۹۴) استدلال می‌کنند که مؤسسات حسابرسی بزرگ معمولاً کم‌تر تسلیم فرصت‌طلبی مدیران شده و گزارش‌های حسابرسی عینی و مستقل تهیه می‌نمایند. به علاوه، استفاده از مؤسسات حسابرسی بزرگ برای حسابرسی صورت‌های مالی یک شرکت، فشار نظارت تحمیلی توسط اعتباردهندگان را کاهش می‌دهد (پیتمن و فورتین، ۲۰۰۴). این موضوع ممکن است در مورد یک مؤسسه حسابرسی که متخصص در صنعتی خاص است و این توانایی را دارا است که خدمات حسابرسی با کیفیت بالاتری فراهم کند واضح‌تر باشد (گرمیلینگ و همکاران، ۲۰۰۱).

در این پژوهش بررسی شده است که آیا اندازه و تخصص حسابرس شرکت‌های صاحبکار اقلام تعهدی اختیاری شرکت را که نماینده‌ای از مدیریت سود است کاهش می‌دهد؟ از آنجا که شمار پژوهش‌های انجام شده در رابطه با کیفیت حسابرسی بسیار می‌باشد، نتایج و یافته‌های این تحقیق در برخی زمینه‌ها می‌تواند برای فعالان بازار سرمایه مفید باشد. به نظر می‌رسد این تحقیق می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاران، سهام‌داران، اعتباردهندگان و دیگر فعالان بازار سرمایه نقش بالقوه مؤثری ایفا نماید. نتایج این تحقیق می‌تواند برای سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان در تعیین میزان ریسک شرکت مهم باشد. از سوی دیگر، برای مدیران شرکت‌ها نیز حائز اهمیت است که بدانند آیا در صورت حسابرسی شرکت تحت مدیریتشان توسط مؤسسات بزرگ و متخصص حسابرسی توان آن‌ها در مدیریت سود کاهش می‌یابد یا خیر.

با توجه به توضیحات فوق، سوالات تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

سؤال اول) آیا شرکت‌هایی که توسط مؤسسات حسابرسی بزرگ حسابرسی شده‌اند اقلام تعهدی اختیاری کم‌تری دارند؟

سؤال دوم) آیا شرکت‌هایی که توسط حسابرسان متخصص در صنعت حسابداری شده‌اند ارقام تعهدی اختیاری کم‌تری دارند؟

فرضیه‌های تحقیق

در این تحقیق بر پایه مطالعات قبلی انجام شده و یافته‌های حاصل از آن‌ها، بررسی رابطه بین کیفیت حسابداری و ارقام تعهدی اختیاری در قالب دو فرضیه زیر صورت گرفته است:

فرضیه ۱: شرکت‌هایی که توسط مؤسسات حسابداری بزرگ حسابداری شده‌اند ارقام تعهدی اختیاری کم‌تری دارند.

فرضیه ۲: شرکت‌هایی که توسط حسابرسان متخصص در صنعت حسابداری شده‌اند ارقام تعهدی اختیاری کم‌تری دارند.

تعریف متغیرهای تحقیق و روش اندازه‌گیری آن‌ها

در ادامه ضمن تعریف و تشریح متغیرهای مربوطه، مدل آزمون هر فرضیه تحقیق ارائه می‌شود.

متغیر وابسته

ارقام تعهدی اختیاری

به منظور بررسی فرضیه‌های تحقیق از مدل زیر استفاده شده است. در این مدل AU معیار کیفیت حسابداری است که در این تحقیق اندازه و تخصص حسابرس به عنوان نماینده‌ای کیفیت حسابداری در نظر گرفته شده است. ضریب منفی معنادار α_1 نشان می‌دهد که شرکت‌هایی که مؤسسات با کیفیت بالاتر و متخصص در صنعت حسابداری شده‌اند از ارقام تعهدی کم‌تری برخوردار هستند.

$$DAC_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 AU_{i,t} + \alpha_2 \ln A_{i,t} + \alpha_3 OCF_{i,t} + \alpha_4 DEBT_{i,t} + \alpha_5 AU_{i,t} \\ \times \ln A_{i,t} + \alpha_6 AU_{i,t} \times OCF_{i,t} + \alpha_7 AU_{i,t} \times DEBT_{i,t} + e_{i,t}$$

$DAC_{i,t}$ ، ارقام تعهدی اختیاری است که با استفاده از مدل جونز تعدیل شده برآورد شده است (جونز، ۱۹۹۱). از مدل رگرسیون زیر برای محاسبه ارقام تعهدی اختیاری استفاده شده است (گارزا گومز، ۲۰۰۶؛ کوتاری و همکاران، ۲۰۰۴).

$$\frac{AC_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 \left(\frac{1}{A_{i,t-1}} \right) + \alpha_1 \left(\frac{\Delta REV_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + e_{i,t}$$

پس از تخمین پارامترهای مدل بالا از طریق مدل مقطعی اقلام تعهدی غیر اختیاری (NDA) به شرح زیر برای "دوره برآورد" محاسبه شده‌اند:

$$NDA_{i,t} = \alpha_0 \left(\frac{1}{A_{i,t-1}} \right) + \alpha_1 \left(\frac{\Delta REV_{i,t} - \Delta REC_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right)$$

در مرحله آخر، اقلام تعهدی اختیاری (DAC) به شرح زیر محاسبه شده است:

$$DAC_{i,t} = \left(\frac{AC_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right) - NDA_{i,t}$$

که در مدل بالا $AC_{i,t}$ = اقلام تعهدی در سال t تقسیم بر جمع کل دارایی‌ها در پایان سال $t-1$. اقلام تعهدی برابر است با تغییر سالیانه در دارایی‌های جاری (به استثناء تغییرات وجه نقد) منهای تغییرات بدهی‌های جاری (به استثناء تغییرات حصة جاری تسهیلات مالی بلند مدت و سود سهام پرداختی) منهای استهلاک. $A_{i,t-1}$ = جمع کل دارایی‌ها در سال $t-1$ است. $\Delta REV_{i,t}$ = تغییر سالانه در درآمدها در سال t تقسیم بر جمع کل دارایی‌ها. $PPE_{i,t}$ = اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات در سال t تقسیم بر جمع کل دارایی‌ها. $\Delta REC_{i,t}$ = تغییرات حساب‌های دریافتی در سال t تقسیم بر جمع کل دارایی‌ها. $NDA_{i,t}$ = اقلام تعهدی غیر اختیاری. $e_{i,t}$ = ضریب خطا یا پسماند است. $AU_{i,t}$ = متغیر مجازی است که برای فرضیه اول اگر شرکت توسط مؤسسات بزرگ حسابرسی شده است عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر می‌گیرد. همچنین برای فرضیه دوم اگر شرکت توسط مؤسسات متخصص در صنعت حسابرسی شده عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر می‌گیرد. $\ln A_{i,t}$ = لگاریتم طبیعی جمع کل دارایی‌ها است. $OCF_{i,t}$ = نسبت جریان‌های نقدی عملیاتی به جمع کل دارایی‌ها است. $DEBT_{i,t}$ = جمع بدهی‌ها نسبت به جمع دارایی‌ها است.

متغیر مستقل:

کیفیت حسابرسی

کیفیت حسابرسی از عوامل مختلفی تأثیرپذیر است. در این تحقیق به منظور اندازه‌گیری کیفیت حسابرسی از دو عامل اندازه حسابرسی و تخصص حسابرسی استفاده شده است.

۱. اندازه حسابرس

در این تحقیق برای اندازه حسابرس از عامل میزان درآمد مؤسسات استفاده شده است. همانطور که محققان بسیاری از جمله لنوکس (۱۹۹۹)، تئو و وانگ (۱۹۹۳) و سیمون و فرانسیس (۱۹۸۸) و سایر پژوهشگران، هشت، شش و چهار مؤسسه بزرگ را به عنوان مؤسسات با کیفیت بالاتر یاد کرده‌اند، در این پژوهش نیز از معیار درآمد مؤسسات برای تفکیک مؤسسات بزرگ از سایر مؤسسات استفاده شده است. در ایران بازار خدمات حسابداری از دو طریق بخش دولتی و بخش خصوصی انجام می‌شود که تنها سازمان مؤثر بخش دولتی، سازمان حسابداری است و بخش خصوصی شامل مؤسسات عضو جامعه حسابداران رسمی است. در برخی از مقالات و تحقیقات انجام شده در ایران، سازمان حسابداری به عنوان تنها حسابرس بزرگ و سایر مؤسسات غیر بزرگ در نظر گرفته شده‌اند، اما در این تحقیق شیوه عمل به این گونه است که علاوه بر سازمان حسابداری، تعدادی از مؤسسات عضو جامعه حسابداران رسمی نیز به عنوان مؤسسات بزرگ تلقی شده‌اند؛ به گونه‌ای که مؤسسات به ۴ طبقه تقسیم گردیده و مؤسساتی که از لحاظ میزان درآمد سالانه بالاتر بوده و در چارک چهارم قرار می‌گیرند به همراه سازمان حسابداری به عنوان حسابرسان بزرگ و سایر مؤسسات که در چارک اول، دوم و سوم هستند غیر بزرگ تلقی شده‌اند.

۲. تخصص حسابرس در صنعت

برای معیار تخصص در این تحقیق از سهم بازار به عنوان شاخصی برای تخصص حسابرس در صنعت بهره گرفته شده است؛ زیرا اولویت صنعت را نسبت به سایر حسابرسان نشان می‌دهد. هرچه سهم بازار حسابرس بیش‌تر باشد، تخصص صنعت و تجربه حسابرس نسبت به سایر رقیبان بیش‌تر است. داشتن سهم غالب بازار اشاره به آن دارد که حسابرس به طور موفقیت‌آمیزی خود را از سایر رقیبان از لحاظ کیفیت حسابداری متمایز کرده است. سهم بازار حسابرسان به صورت زیر محاسبه می‌شود:

مجموع دارایی‌های صاحبکاران مؤسسه حسابداری خاص در صنعت خاص

مجموع کل دارایی‌های شرکت‌های حاضر در آن صنعت

مؤسساتی در این تحقیق به عنوان متخصص صنعت در نظر گرفته می‌شوند که سهم بازارشان (یعنی معادله فوق) بیش از $1/3 \times$ (شرکت‌های موجود در صنعت / ۱) باشد (اعتمادی و همکاران، ۱۳۸۹؛ پالمرز، ۱۹۸۶).

پیشینه تحقیق

هان ون و همکاران (۲۰۱۰)، اثر کیفیت حسابرسی بر مدیریت سود و هزینه حقوق صاحبان سهام را برای شرکت‌های با مالکیت دولتی و خصوصی چین بررسی نمودند. تفاوت‌های موجود در زمینه مالکیت، ارتباطات نمایندگی و ریسک‌های ورشکستگی عاملی برای ضعیف‌تر بودن انگیزه مدیریت سود در شرکت‌های دولتی نسبت به خصوصی است، در نتیجه اثر کیفیت حسابرسی در کاهش مدیریت سود در شرکت‌های غیردولتی نسبت به دولتی بیش‌تر است. نتایج حاصله نشان می‌دهد که بین مدیریت سود و کیفیت حسابرسی شرکت‌های با مالکیت دولتی و خصوصی تفاوت معناداری وجود ندارد (هان ون و همکاران، ۲۰۱۰).

ایترادیس (۲۰۱۲) به بررسی رابطه کیفیت حسابرسی و محافظه‌کاری و هزینه نمایندگی و هزینه حقوق صاحبان سهام در دو کشور متفاوت که یکی دارای مقررات عرفی (آفریقای جنوبی) و دیگری دارای قوانین ضابطه‌مند (برزیل) است، پرداخت. وی در پی بررسی این موضوع بود که آیا شرکت‌هایی که توسط مؤسسات حسابرسی بزرگ حسابرسی شده‌اند مدیریت سود و سطوح محافظه‌کاری متفاوتی نسبت به سایر شرکت‌ها دارند یا خیر. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد که شرکت‌های صاحب کار مؤسسات حسابرسی بزرگ در آفریقای جنوبی سود محافظه‌کارانه‌تری دارند ولی در شرکت‌های برزیلی چنین رابطه معناداری وجود ندارد. به علاوه در هر دو کشور، شرکت‌هایی که توسط مؤسسات بزرگ حسابرسی شده‌اند، دارای اقلام تعهدی اختیاری و هزینه حقوق صاحبان سهام کم‌تری هستند (ایترادیس، ۲۰۱۲).

کردستانی و رحیمی (۱۳۸۹) به بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی با هزینه سرمایه سهام عادی و مدیریت سود پرداختند. هدف ایشان بررسی این رابطه بود که هر چه کیفیت حسابرسی بالاتر باشد هزینه سرمایه سهام عادی و مدیریت سود کم‌تر است. در این تحقیق اندازه مؤسسه حسابرسی به عنوان شاخص کیفیت حسابرسی در نظر گرفته شده است. از آنجایی که سازمان حسابرسی از نظر اندازه بزرگ‌تر و از نظر تخصص‌گرایی در صنعت نسبت به بسیاری از سایر مؤسسات حسابرسی تجربه بیش‌تری دارد، شرکت‌هایی که حسابرس آن‌ها سازمان حسابرسی است دارای حسابرسی باکیفیت در نظر گرفته شده‌اند. جامعه آماری آن‌ها شامل ۱۰۱ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۶ است. مدیریت سود با قدر مطلق اقلام تعهدی اختیاری اندازه‌گیری شده است. هزینه سرمایه سهام عادی محاسبه شده با سه عامل ریسک (ضریب تغییرات سود، اندازه شرکت و ارزش بازار به ارزش دفتری) تأیید اعتبار شده است. در فرضیه اول تحقیق اثر کیفیت حسابرسی روی هزینه سرمایه سهام عادی بررسی شده و نتایج نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین کیفیت حسابرسی و هزینه سرمایه

سهام عادی شرکت‌ها وجود ندارد. در فرضیه دوم تحقیق اثر کیفیت حسابداری بر مدیریت سود بررسی شده و نتایج نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین کیفیت حسابداری و مدیریت سود شرکت‌ها وجود ندارد (کردستانی و رحیمی، ۱۳۸۹).

اعتمادی و همکاران (۱۳۸۹) به بررسی نقش تخصص حسابداری در صنعت بر مدیریت واقعی سود و عملکرد عملیاتی آتی پرداختند. جامعه آماری آن‌ها ۱۱۵ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در طی دوره زمانی ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶ می‌باشد و از رویکرد سهم بازار به منظور تعیین حسابداری متخصص در صنعت و برای مدیریت واقعی سود از معیارهای دستکاری فروش، کاهش هزینه‌های اختیاری و اضافه تولید بهره گرفته‌اند و برای اندازه‌گیری عملکرد عملیاتی آتی نیز از بازده دارایی‌ها استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد شرکت‌هایی که حسابداری آن‌ها متخصص صنعت است دارای سطح بالاتر مدیریت واقعی سود نسبت به سایر شرکت‌ها هستند ولی عملکرد عملیاتی آن‌ها کاهش نمی‌یابد (اعتمادی و همکاران، ۱۳۸۹).

نمازی و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی بررسی رابطه بین کیفیت حسابداری و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند که جهت تعیین کیفیت حسابداری از دو معیار اندازه حسابداری و دوره تصدی حسابداری و به منظور محاسبه مدیریت سود از مدل تعدیل شده جونز استفاده نمودند. دوره زمانی تحقیق آنان ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ و شامل ۶۱ شرکت بود. نتایج تحقیق آنان نشان می‌دهد که یک رابطه مثبت و معنی‌داری بین دوره تصدی و مدیریت سود وجود دارد اما بین اندازه حسابداری و مدیریت سود رابطه مثبت و غیر معنی‌داری یافتند (نمازی و همکاران، ۱۳۹۰).

آقایی و ناظمی‌اردکانی (۱۳۹۱) به بررسی تخصص حسابداری در صنعت و مدیریت ارقام تعهدی اختیاری پرداختند. در این پژوهش ارقام تعهدی اختیاری جهت اندازه‌گیری مدیریت سود استفاده نموده است و دوره زمانی تحقیق ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ و ۱۱۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بود. همچنین در این تحقیق از قدر مطلق ارقام تعهدی اختیاری در شرکت‌ها استفاده شده است. نتایج پژوهش آنان نشان می‌دهد شرکت‌هایی که حسابداری آن‌ها، متخصص صنعت است دارای سطح مدیریت ارقام تعهدی اختیاری پایین‌تر می‌باشند (آقایی و ناظمی‌اردکانی، ۱۳۹۱).

به طور کلی نتایج تحقیقات انجام شده بیانگر آن است که کیفیت حسابداری موجب کاهش ارقام تعهدی اختیاری می‌گردد.

جامعه آماری و نمونه‌گیری

محدوده زمانی تحقیق حاضر با در نظر گرفتن اطلاعات نزدیک به زمان انجام تحقیق و در دسترس بودن آن‌ها برای دوره ۵ ساله از ابتدای سال ۱۳۸۶ تا پایان سال ۱۳۹۰ بوده است. شایان ذکر است برای محاسبه برخی متغیرها یا برازش برخی مدل‌های تحقیق دسترسی به داده‌های یک سال قبل یا بعد از بازه زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰ ضروری بوده است. به عنوان نمونه برای محاسبه ارقام تعهدی دسترسی به داده‌های سال قبل به منظور محاسبه تغییرات حساب‌های دریافتی، حساب‌های پرداختی و مانند آن لازم است. از این رو داده‌های سال ۱۳۸۵ به عنوان داده‌های یک سال قبل و داده‌های سال ۱۳۹۱ به عنوان داده‌های یک سال بعد در صورت ضرورت مورد استفاده قرار گرفته است.

- با توجه به قلمرو مکانی تحقیق، جامعه آماری شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار می‌باشد. از آنجا که دقت یافته‌های تحقیق تحت تأثیر تجانس جامعه آماری منتخب قرار دارد، محدود کردن آن کار عاقلانه‌ای به نظر می‌رسد (دلاور، ۱۳۸۷). از این رو برای دستیابی به جامعه‌ای متجانس‌تر، جامعه آماری تحقیق بر اساس معیارهایی محدود شده و شرکت‌های نمونه به صورت حذفی هدفمند و بر اساس شرایط زیر انتخاب خواهند شد:
- ۱- برای برخورداری از قابلیت مقایسه، دوره مالی آن‌ها منتهی به پایان اسفند ماه باشد.
  - ۲- طی سال‌های ۸۶ تا ۹۰ تغییر سال مالی نداده باشند.
  - ۳- با توجه به نوع فعالیت و نحوه ارائه اطلاعات، باید شرکت‌ها تولیدی یا خدماتی باشند، به عبارت دیگر به منظور تشابه نوع ارقام و طبقه‌بندی آن‌ها در صورت‌های مالی، شرکت‌های منتخب نباید از گروه شرکت‌های واسطه‌گری مالی (بانک‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بیمه و لیزینگ) باشند.
  - ۴- اطلاعات مربوط به متغیرهای انتخاب‌شده در این تحقیق قابل دسترس باشد.
  - ۵- معاملات سهام آن‌ها طی دوره پژوهش بیش از سه ماه در بورس اوراق بهادار تهران متوقف نشده باشد.
- با توجه به معیارهای فوق، شرکت‌های نمونه تحقیق شامل ۱۰۲ شرکت می‌باشد.

جمع‌آوری و نحوه پردازش و تجزیه و تحلیل داده‌ها

بر اساس تعریف متغیرهای تحقیق و نحوه اندازه‌گیری آن‌ها که تشریح گردید، داده‌های مورد نیاز تحقیق شامل داده‌های حسابداری استخراج‌شده از صورت‌های مالی شرکت‌ها از قبیل سود خالص، جریان‌های نقدی عملیاتی و ... از منابع اطلاعاتی زیر گردآوری شده است:

- داده‌های مندرج در متن صورت‌های مالی مربوط به دوره زمانی تحقیق از بانک‌های اطلاعاتی "رهاورد نوین" و پایگاه اینترنتی بورس اوراق بهادار استخراج شده است.
  - برخی از اطلاعات شرکت‌ها که برای محاسبه ارقام تعهدی کل مورد نیاز بود از قبیل هزینه استهلاک شرکت‌ها از یادداشت‌های توضیحی همراه صورت‌های مالی استخراج شده است.
  - اطلاعات مربوط به درآمد مؤسسات حسابداری از سایت جامعه حسابداران رسمی ایران استخراج شده است.
- از آنجا که تحقیق حاضر از نوع همبستگی است، در این تحقیق از روش رگرسیون خطی چند متغیره برای برازش مدل‌ها استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای Eviews و Spss استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

آمار توصیفی

آمار توصیفی داده‌های مربوطه متغیرهای تحقیق در جدول ۱ ارائه شده است. آمارهای توصیفی مربوط به ۱۰۲ شرکت نمونه طی دوره ۵ ساله (۱۳۸۶-۱۳۹۰) است.

جدول ۱: آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

نام متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
نسبت بدهی	۵۱۰	۰.۱	۰.۹۷	۰.۵۹	۰.۱۷
ارقام تعهدی اختیاری	۵۱۰	-۰.۴۵	۰.۹۶	۰.۰۷	۰.۲۰
جریان‌های نقدی عملیاتی	۵۱۰	-۰.۴۱	۰.۷	۰.۱۴	۰.۱۳
لگاریتم دارایی‌ها	۵۱۰	۱۰.۸۲	۱۸.۴۴	۱۳.۷۹	۱.۴۱
کیفیت حسابداری (درآمد مؤسسات)	۵۱۰	۰	۱	۰.۷	۰.۴۳
کیفیت حسابداری (تخصص حسابرسان)	۵۱۰	۰	۱	۰.۷	۰.۴۵

با توجه به جدول ۱، متغیرهای پژوهش در دوره مورد مطالعه دارای پراکندگی بیش از حد نیست و میانگین ارقام تعهدی اختیاری شرکت‌ها نشان می‌دهد که مدیران به طور میانگین تمایل به شناسایی ارقام تعهدی اختیاری افزایش یافته دارند.

بررسی پیش فرض‌های مدل رگرسیون تحقیق

از همبستگی بین متغیرهای تحقیق می‌توان جهت بررسی همپوشانی متغیرها و هم‌خطی بین آن‌ها استفاده نمود. با بررسی متغیرهای تحقیق مشخص گردید که همبستگی شدیدی با هم نداشته و در نتیجه مشکلی در جهت هم‌خطی ندارند. همچنین آزمون وایت جهت کشف ناهمسانی واریانس انجام شد که نتایج حاکی از عدم ناهمسانی واریانس می‌باشد و در آخر نیز آزمون نرمال بودن متغیر وابسته و توزیع خطاها انجام شده است با توجه به اینکه آماره آزمون جاک برا برابر $0/314$ بود می‌توان ادعا نمود که متغیر وابسته تحقیق از توزیعی نرمال برخوردار است. همچنین آزمون جاک برا برای بررسی نرمال بودن توزیع خطاها انجام شد که آماره آزمون برابر $0/892$ بوده و می‌توان نتیجه گرفت توزیع خطاها نیز از توزیعی نرمال برخوردار است.

نتایج آزمون فرضیه‌ها و مقایسه با تحقیق‌های مشابه

در تحقیق حاضر برای تحلیل مدل از مجموعه داده‌های ترکیبی استفاده شده است. شیوه عمل بدین گونه می‌باشد که در ابتدا بایستی داده‌های ترکیبی را برای انتخاب بین روش‌های داده‌های تابلویی و داده‌های تلفیقی از آزمون F چاو استفاده نمود که اگر F محاسبه شده از F جدول کوچک‌تر باشد از داده‌های تابلویی (پنل) و در غیر این صورت از داده‌های تلفیقی استفاده می‌شود. در صورتی داده‌ها به صورت تابلویی بود می‌بایست برای اینکه اثرات ثابت یا اثرات تصادفی بودن آن را بررسی کنیم از آزمون هاسمن استفاده کرد، که در این آزمون پذیرش فرض صفر وجود اثرات تصادفی و پذیرش فرض مقابل را وجود اثرات ثابت نشان می‌دهد. با توجه به نتایج جدول ۲ مشخص شد که برای آزمون فرضیه اول و فرضیه دوم باید از داده‌های تابلویی و وجود اثرات ثابت استفاده شود.

جدول ۲: آزمون لازم برای برآورد مدل

نتیجه	فرضیه دوم		فرضیه اول		نوع آزمون
	احتمال	آماره آزمون	احتمال	آماره آزمون	
داده‌های تابلویی	۰.۰۰۰	۱.۵۵	۰.۰۰۰	۱.۷۱	آزمون چاو
اثرات ثابت	۰.۰۰۰	۱۰۵.۰۸	۰.۰۰۰	۱۲۱.۴۱	آزمون هاسمن

با توجه به اطلاعات به دست آمده از نوع آزمون لازم برای فرضیه اول و فرضیه دوم نتایج حاصل از آزمون مدل رگرسیون در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: نتایج رگرسیون فرضیه اول و دوم

$$DAC_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 AU_{i,t} + \alpha_2 \ln A_{i,t} + \alpha_3 OCF_{i,t} + \alpha_4 I + \alpha_5 AU_{i,t} \times \ln A_{i,t} + \alpha_6 AU_{i,t} \times OCF_{i,t} + \alpha_7 AU_{i,t} \times DEBT_{i,t} + e_{i,t}$$

متغیرها	فرضیه اول			فرضیه دوم		
	ضرایب	آماره t	معناداری	ضرایب	آماره t	معناداری
متغیر مجازی کیفیت حسابرسی (AU)	-۳.۰۸	-۲.۹۲	۰.۰۰۳	-۱.۲۸	-۴.۳۸	۰.۰۰۰
لگاریتم دارایی‌ها	-۰.۰۹۵	-۱.۴۳	۰.۱۵۴	۰.۱۲۵	۱.۳۴	۰.۱۸۰
جریان نقد عملیاتی	-۳.۲۷	-۷.۵۱	۰.۰۰۰	-۲.۵۸	-۴.۸۶	۰.۰۰۰
نسبت بدهی	-۱.۲۳	-۲.۶۷	۰.۰۰۸	-۱.۷۴	-۳.۵۶	۰.۰۰۰
متغیر مجازی $AU \times \ln A$	۰.۱۵۲	۲.۰۸	۰.۰۳۷	-۰.۰۲	-۰.۲۲	۰.۸۲۵
متغیر مجازی $AU \times OCF$	۳.۲۶	۷.۴۶	۰.۰۰۰	۲.۵۹	۴.۸۸	۰.۰۰۰
متغیر مجازی $AU \times DEBT$	۱.۰۸	۲.۱۱	۰.۰۳۵	۱.۸۶	۳.۲۶	۰.۰۰۱
مقدار ثابت	۲.۴۵	۲.۵۴	۰.۰۱۱	-۰.۱۹	-۰.۱۷	۰.۸۶۹
آماره F	۶۵.۶۳		۳۷.۴۳			
معناداری آماره F	۰.۰۰۰		۰.۰۰۰			
ضریب تعیین	۰.۲۲۱		۰.۲۲۸			
دوربین- واتسون	۱.۹۹		۲.۰۲			

همانگونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود رابطه بین اندازه حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری معنادار بوده، پس فرضیه اول تأیید می‌شود. به عبارت دیگر بین اندازه حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

در مورد فرضیه دوم نیز همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود بین تخصص حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری رابطه منفی و معناداری وجود دارد، در نتیجه این فرضیه نیز تأیید می‌شود. نتایج فرضیه‌ها همسو با نتایج تحقیق ایترا دیس (۲۰۱۲) و هان‌وان و همکاران (۲۰۱۰) می‌باشد که نتیجه گرفتند شرکت‌هایی که توسط مؤسسات حسابرسی با کیفیت بالا حسابرسی شده‌اند از اقلام تعهدی اختیاری پایین‌تری برخوردار هستند. همچنین نتیجه فرضیه اول با نتیجه تحقیق نمازی و همکاران (۱۳۹۰) ناسازگار و مخالف می‌باشد. نتیجه فرضیه دوم با تحقیق آقایی و ناظمی اردکانی (۱۳۹۱) همسو می‌باشد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف این مقاله بررسی رابطه کیفیت حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری می‌باشد. در این تحقیق از اقلام تعهدی اختیاری به عنوان نماینده مدیریت سود استفاده گردید. مدیریت سود نیز یکی از موضوع‌های جذاب بین سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران و سایر استفاده‌کنندگان گزارش‌های مالی است. یکی از راه‌های کاهش مدیریت سود، ارتقای کیفیت حسابرسی است. زیرا امکان دریافت گزارش حسابرسی تعدیل‌شده (غیرمقبول) در شرکت‌هایی که سود را دستکاری و مدیریت می‌کنند، بیش‌تر است. ذینفعان برون سازمانی مانند سرمایه‌گذاران (بالقوه و بالفعل) و اعتباردهندگان، نمی‌توانند به طور مستقیم این رفتار فرصت‌طلبانه مدیران را کنترل کنند. بنابراین، حسابرسان با رسیدگی‌های دقیق و با کیفیت خود می‌توانند اقلام تعهدی مورد استفاده مدیران را کاهش و مدیریت سود را محدود کنند. از این رو، با توجه به مبانی نظری که انتظار می‌رفت شرکت‌هایی که توسط مؤسسات حسابرسی بزرگ و متخصص در صنعت حسابرسی شده‌اند دارای اقلام تعهدی اختیاری کم‌تری باشند، نتایج تحقیق حاضر نیز نشان می‌دهد که شرکت‌هایی که توسط مؤسسات حسابرسی بزرگ و متخصص در صنعت حسابرسی شده‌اند از اقلام تعهدی اختیاری کم‌تری برخوردار هستند. در نتیجه با توجه به رابطه منفی بین کیفیت حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری که بیانگر مدیریت سود کم‌تر و در نتیجه کاهش مشکلات نمایندگی بین سهامداران و مدیریت می‌باشد، به سرمایه‌گذاران بالقوه و بالفعل پیشنهاد می‌شود در ارتباط با تصمیم‌گیری در مسائل مدیریت سود به کیفیت مؤسسات حسابرسی توجه کنند. همچنین نتایج به دست آمده برای نهادهای ناظر و قانونی نیز اهمیت دارد زیرا شواهدی مبنی بر تأثیر کیفیت حسابرسی بر عینیت صورت‌های مالی فراهم می‌نماید. شرکت‌هایی که قصد دارند کیفیت افشای خود را از منظر نهاد ناظر بازار سرمایه بهبود بخشند، نیز می‌توانند به‌عنوان یکی از راهبردهای بهبود افشا، اقدام به بکارگیری حسابرسان متخصص و بزرگ نمایند.

محدودیت‌های تحقیق

محدودیت پژوهش حاضر به شرح زیر قابل ذکر است:

- ۱- ممکن است متغیرهای دیگری از قبیل تورم و عوامل کلان اقتصادی و ... نیز بر نتایج تحقیق اثرگذار باشند اما در تحقیق کنترل نشده باشند.
- ۲- برای طبقه‌بندی مؤسسات بر اساس درآمد، به دلیل عدم انتشار اطلاعات مربوطه تنها از داده‌های مربوط به یک سال استفاده و فرض شده است که مؤسسات بزرگ و کوچک در بقیه سال‌ها تغییر نموده‌اند.

۳- بندهای گزارش حسابرس و تعدیلات سنواتی ممکن است بر سود اثرگذار باشند که به دلیل عدم امکان تعدیل، از تأثیر این ارقام بر سود صرف نظر شده است.

پیشنادهایی برای پژوهش‌های آتی

- ۱- بررسی رابطه روش‌های مختلف تأمین مالی با کیفیت حسابرسی
- ۲- بررسی رابطه کیفیت حسابرسی و هزینه‌های نمایندگی
- ۳- بررسی رابطه عملکرد شرکت و کیفیت حسابرسی
- ۴- بررسی رابطه کیفیت حسابرسی و نوع اظهارنظر نسبت به صورت‌های مالی

منابع و مأخذ

- آقایی، م.ع. و ناظمی‌اردکانی، م. (۱۳۹۱). "تخصص حسابرس در صنعت و مدیریت اقلام تعهدی اختیاری". *دانش حسابداری*، سال دوازدهم (۴۶)، ۴-۱۷.
- اعتمادی، ح.، آذر، ع. و ناظمی‌اردکانی، م. (۱۳۸۹). "بررسی نقش تخصص حسابرس در صنعت بر مدیریت واقعی سود و عملکرد عملیاتی آتی". *مجله دانش حسابداری*، سال اول (۱)، ۹-۲۸.
- دلاور، ع. (۱۳۸۷). *روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. تهران: مؤسسه نشر.
- کردستانی، غ. و رحیمی، م. (۱۳۸۹). "بررسی عوامل تعیین‌کننده انتخاب سطح کیفیت گزارشگری مالی و اثرات اقتصادی آن در بازار سرمایه". *پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی*، سال اول (۱)، ۶۷-۹۱.
- مهرانی، ک.، حلاج، م. و حسنی، ع. (۱۳۸۸). "بررسی محافظه‌کاری در سود حسابداری و رابطه آن با اقلام تعهدی در بورس اوراق بهادار تهران". *تحقیقات حسابداری*، ۳، ۸۸-۱۰۷.
- نمازی، م.، بایزیدی، ا. و جبارزاده‌کنگرلویی، س. (۱۳۹۰). "بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، سال سوم (۹)، ۱-۱۹.

Beasley, S., Carcello, J. and Hermanson, D. (1999). *Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997: an Analysis of U.S. Public Companies. Research Report, COSO.*

Fields, T., Lys, T. and Vincent, L. (2001). "Empirical Research on Accounting Choice". *Journal of Accounting and Economics*, 31 (1-3): 255-307.

- Francis, J.R. and Krishnan, J. (1999). "Accounting Accruals and Auditor Reporting Conservatism". *Contemporary Accounting Research*, 16 (1): 135-166.
- Garza-Gomez, X., Lee, Y. and Du, J. (2006). Discretionary Accruals Models and Earnings Restatements: an Empirical Evaluation". Working Paper. University of Houston-Victoria.
- Gramling, A., Johnson, V. and Khurana, I. (2001). The Association between Audit Firm Industry Experience and Financial Reporting Quality. Working Paper. Georgia State University.
- Hanwen, Chen, Jeff, Z. Chen, Gerald, Lobo and Yanyan, Wang. (2010). Effects of Audit Quality on Cost of Equity Capital and Earnings Management: Evidence from China. <http://www.SSRN.com>
- Iatridis, G.E. (2012). "Audit Quality in Common-law and Code-law Emerging Markets: Evidence on Earnings Conservatism, Agency Costs and Cost of Equity". *Emerging Markets Review*, 13: 101-117.
- Jensen, M. (1986). Agency Costs of Free Cash Flow, "Corporate Finance and Takeovers". *American Economics Review*, 76: 323-339.
- Kothari, S., Leone, A. and Wasley, C., (2004). "Performance Matched Discretionary Accrual Measures". *Journal of Accounting and Economics*, 39, 163-197.
- Krishnan, G.V. (2003). "Does Big 6 Auditor Industry Expertise Constrain Earnings Management?". *Accounting Horizons*, 17 (Supplement), 1-16.
- Krishnan, G.V. (2003). "Audit Quality and the Pricing of Discretionary Accruals. Auditing". *A Journal of Practice and Theory*, 22: 109-126.
- Lennox, C.S. (1999). "Audit Quality and Auditor Size: An Evaluation of Reputation and Deep Pockets Hypotheses". *Journal of Business Finance & Accounting*, (7) & (8). Sept/Oct.
- Palmrose, Z.V. (1986). "Audit Fees and Auditor Size: Further Evidence". *Journal of Accounting Research*, 24 (1): 97-110.
- Pittman, J. and Fortin, S. (2004). "Auditor Choice and the Cost of Debt Capital for Newly Public Firms". *Journal of Accounting and Economics*, 37 (1): 113-136.
- Teoh, S.H. and Wong, T.J. (1993). "Perceived Auditor Quality and the Earnings Response Coefficient". *The Accounting Review*, 68 (2): 346-366.

DeFond, M. and Jiambalvo, J. (1994). "Debt Covenant Violation and Manipulation of Accruals". *Journal of Accounting and Economics*, 17: 145-176.

Francis, J. Wilson, E. (1988). "Auditor Changes: A Joint Test of Theories Related to Agency Costs and Auditor Differentiation". *The Accounting Review*, 63 (4): 663-682.

Jones, J. (1991). "Earnings Management during Import Relief Investigations". *Journal of Accounting Research*, 29 (2): 193-228.